

Hogyan ne érveljen az Alkotmánybíróság? – széljegyzetek a TÉSZ-végzéshez

Január 21-én közzétett végzésében az Alkotmánybíróság megszüntette azt az eljárást, amely a Szegedi Ítéltábla indítványára azért folyt, hogy a testület megvizsgálja: összhangban áll-e a ténylegesen életfogytig tartó szabadságvesztés (a továbbiakban: TÉSZ) hazai szabályozása az Emberi Jogok Európai Egyezményével (a továbbiakban: Egyezmény). Bár a kérdés izgalmas tartalmi vitákkal telíthető emberi jogi dilemma, a döntés ilyesmit nem, helyette aggasztó érveléstechnikai problémák sokaságát veti fel. E cikk ezen érvelési hibákra igyekszik rámutatni.

Talán nem túlzás kijelenteni, hogy érvkészletét és érvelési készségét (pontosabban ezek hiányát) tekintve **az utóbbi évek egyik leggyengébb minőségű aktusát** tette közzé szerdán az Alkotmánybíróság. Ebben megszüntette a TÉSZ és az Egyezmény 3. cikke (kínzás, vagy embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma) összeegyeztethetőségét vizsgáló eljárást. A tokkal-vonóval durván két és fél oldalas többségi indokolás az indítvány, majd a normatív előzmények (és megváltozásuk) hosszas ismertetése után, „érdemi” részében – többször átszámoltuk – 13 sorban pontosan **2 darab kinyilatkoztatást** és ezek összekapcsolására, alátámasztására **0 darab érvet tartalmaz.**

Miért fontos, hogy a (bármilyen ügyet eldöntő) bíróságok megfelelően indokolják határozataikat? Elsősorban a **törvényesség** ellenőrizhetősége és ennek **legitimációs hatása** miatt. Tevékenysége során a bíróság a jognak van alárendelve, döntéseiben jogi normák alapján a jogot alkalmazza. (E szabály alól az Alkotmánybíróság sem kivétel, bár feladatai és az alkotmányos rendszeren belüli jelentősége sok ponton eltérnek a rendes bíróságokétól.) Elemi követelmény, minimális elvárás tehát, hogy a döntéseket kellőképpen erős, a jogszabályoknak **megfelelő indokok támasszák alá:** az indokolás legyen következetes, és az érvek egyértelműen vezessenek a következtetésre, legyen világos a közöttük lévő logikai kapcsolat, a következtetés és az ahhoz vezető eljárás pedig feleljen meg a vonatkozó jogszabályoknak. Az indokolásokból ismerhető meg a bíróságok ítélkezési gyakorlata is.

Ez az ellenőrizhetőség vezet oda, hogy a bírói határozatot az annak alávetett egyén vagy közösség **legitimnek**, a jogrendből következően szükségszerűnek fogadja el.

I. A konkrét eljárás megindulása és megszüntetése

Az Alaptörvény az Alkotmánybíróság hatásköréként nevezi meg a jogszabályok nemzetközi szerződésbe ütközésének vizsgálatát.¹ E hatáskört az Alkotmánybíróságról szóló törvény (a továbbiakban Abtv.) konkretizálja: mások mellett a **bíró kötelezettségévé** teszi, hogy forduljon a testülethez akkor, ha szerinte az előtte folyamatban lévő egyedi ügyben alkalmazandó jogszabály nemzetközi szerződésbe ütközik.² Büntetőügyek esetén erre törvényi alapot a büntetőeljárásról szóló törvény teremt, amely egyúttal kimondja, hogy ilyen esetben a büntetőeljárást fel kell függeszteni.³

A Szegedi Ítéltáblán ítélező büntetőtanács – elfogadva a védő erre irányuló érvelését – 2014. április 3-án úgy döntött, hogy fenti kötelezettségének eleget téve indítványozza az AB eljárását. 2015. január 1-jén azonban hatályba lépett az új büntetés-végrehajtási törvény (a továbbiakban: Bvtv.), amely a TÉSZ-szel sújtott elítéltek esetén rendelkezik a büntetés letöltésének megkezdésétől számított **40 év utáni kötelező kegyelmi eljárás** megindításáról.

*

Az Abtv. úgy rendelkezik, hogy a testület – az Ügyrendjében meghatározottak szerint – kivételesen megszüntetheti az előtte folyamatban levő eljárást, ha az ügy **nyilvánvalóan okafogyottá válik**.⁴ Az Ügyrend példálódzó felsorolást ad az ide tartozó esetekre.⁵ Ez alapján az eljárás megszüntethető például, ha „az eljárás folytatására okot adó **körülmény már nem áll fenn**, illetve az indítvány **egyéb okból tárgytalanná vált**.”⁶

III. Az Alkotmánybíróság érvelése és annak hiányosságai

A testület mindössze két deklaratív jellegű, de nagyon fontos **megállapítást** tesz:

- **lényegesen módosult** az indítvány benyújtásakor fennállt **jogi helyzet**, amely az indítványra okot adott;⁷

¹ Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés f) pont

² Abtv. 32. § (2) bekezdés

³ Be. 266. § (1) bekezdés b) pont

⁴ Abtv. 59. §

⁵ Ügyrend 67. § (2) bekezdés

⁶ Ügyrend 67. § (2) bekezdés e) pont

⁷ Indokolás [15]

- az eljárás folytatására okot adó **körülmény már nem áll fenn.**⁸ (vö. az Ügyrend idézett pontjával)

Ezekből vezeti le a rendelkező részben meghatározott jogkövetkezményt, vagyis az eljárás megszüntetését – egyébként anélkül, hogy a két állítást nyelvi eszközökkel egyáltalán összekapcsolná.

Érdemi érvelés alatt most a **formális logikai érvelés** szabályainak megfelelő okfejtést értjük, amelynek folyamatában a premisszák és a konklúziók egymáshoz való viszonyát vizsgáljuk (azok „jogszerűségét”, megfelelőségét tehát e ponton még figyelmen kívül hagyjuk). A **premissza** olyan (jogi) érv, amely egy jogi álláspont (a konklúzió) helyességét érvényesen igazolja, tehát amelyből (amelyekből) az állítás levezethető. A **konklúzió** pedig „maga a bizonyítandó jogi álláspont, amelynek logikai úton következnie kell a premisszákból.”⁹

Röviden tehát a kérdés: következnek-e a konklúziók a premisszákból?

Az érvelésnek az Alkotmánybíróság által bizonyára használni óhajtott váza a következőképpen mutatható be:

Egy lineárisan felrajzolható érvelés képét kapjuk tehát, amely a leggyakrabban alkalmazott érvelési szerkezetnek tekinthető.¹⁰ Az ügy ténybeli alapjától két „rész-konklúzió” át (amelyek egyúttal a soron következő állítás premisszái is) logikai kapcsolatok láncával végül eljutunk a **jogkövetkezményhez, mint végső konklúzióhoz**. A végzés szövegéből azonban ennél sokkal zordabb kép látszik kibontakozni, amelyet az érveléstechnikai tankönyvek érvelési hibákat tartalmazó fejezetei bátran emlegethetnek példaként a jövőben:

⁸ Indokolás [18]

⁹ Szente Zoltán: Érvelés és értelmezés az alkotmányjogban. Dialóg Campus, Budapest–Pécs 2013. 30. o.

¹⁰ Jakab András: Judicial Reasoning in Constitutional Courts: A European Perspective. German Law Journal, 2013. 1226. o.

Az ábra pirossal áthúzva az érvelés hiányát jelöli, bekarikázva pedig azokat a körülményeket, amelyekre az érvelésnek ki kellett volna terjedni, hogy megalapozza a következő (rész-)konklúziót.

A konkrét problémák az első konklúzióban („lényegesen módosult a fennálló jogi helyzet”) a következők:

- Mivel a bírói indítvány a régi és az új Btk. meghatározott rendelkezéseinek felülvizsgálatát kéri, viszont az AB nem a Btk., hanem a Bvtv. szabályait idézi, **nem egyértelmű ezek kapcsolata**, azaz: miért tartozik a „fennálló jogi helyzet” szempontjából egy csoportba a támadott Btk. és a felhívott Bvtv.? Miért és hogyan módosíthat a fennálló jogi helyzeten a Bvtv.?
- Nem kapunk választ a következőkre sem: **mit jelent a „lényeges” módosulás?** Mitől lesz lényeges a fennálló jogi helyzet módosulása?

Az is feltűnik azonban, hogy még ha az első (érvekkel alá nem támasztott) konklúziót el is fogadnánk bizonyítottnak (tehát lényegesen módosult a fennálló jogi helyzet), abból **nem következik szükségszerűen a második konklúzió** (miszerint az eljárásra okot adó körülmény már nem áll fent).

- Ha – tegyük fel – „lényegesen módosul” is a fennálló jogi helyzet, ez miért implicálná, hogy az eljárásra okot adó körülmény már nem áll fent, hanem **elenyészett**?
- Egyáltalán: mit tekint az Alkotmánybíróság **eljárásra okot adó körülménynek**: magát az indítványozáskor hatályos jogi szabályozást, azaz meghatározott jogi normákat? Vagy az indítványozáskor (a jogi normák alapján) fennálló **tényleges helyzetet** (esetünkben a jogi normákból következő embertelen bánásmódot)? Esetleg

egy harmadik módon határozza meg az eljárásra okot adó körülmények körét? Miért azon a módon értelmezi?

Ha – megint csak a gondolatmenet kedvéért – ezt a második állítást (vagyis hogy az eljárásra okot adó körülmény már nem áll fent) igaznak fogadjuk el, ebből az Abtv. és az Ügyrend idézett rendelkezései alapján már valóban kényszerítően következik, a harmadik konklúzió: hogy az AB megszüntetheti az eljárást. Ez azonban csupán lehetőség, és nem kötelezettség a testület számára (erre utal a feltételes mód).

- Hiányzik tehát az arra vonatkozó érvelés, hogy a második premissza elfogadása esetén valóban megnyíló eljárás-megszüntetési lehetőségével mi okból élt az Alkotmánybíróság? **Miért, milyen szempontok mentén mutatkozik valóban szükségserűnek az eljárás megszüntetése?**

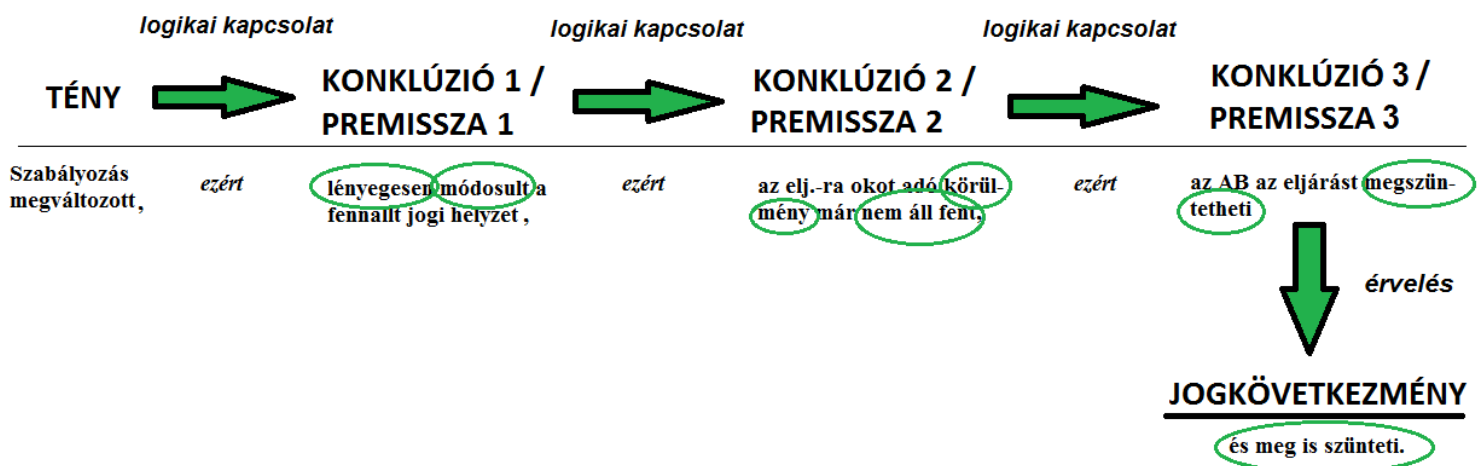
Az AB által felhozott állítások tehát egy mondatba foglalva a következők: „*ha* lényegesen módosul az indítványra okot adó jogi helyzet, *akkor* az eljárás folytatására okot adó körülmény már nem áll fent, *tehát* az eljárást az AB megszüntetheti és jelen esetben meg is szünteti.” *(dőlten itt a logikai kapcsolatokat jelöltük)* Örömteli lenne azt írni, hogy ez a mondat csak az érvelés tömör összefoglalása, de a valóság ezzel szemben az, hogy **ez a mondat maga a teljes érvelés.**

A bemutatott érvelési hibákat a jogi érveléstechnikai szakirodalom **formális (non sequitur – kb. „nem következik belőle”) érvelési hibáknak** nevezi. Itt – mint láttuk – lényegében arról van szó, hogy az előfeltevésekből nem következik az érvelő által levont konklúzió, azaz a következtetés nem helyes.¹¹

Mindez azonban nem jelenti, hogy a végkövetkeztetés is szükségszerűen helytelen. A konklúzió helyessége ugyanis az ahhoz vezető érveléstől függetleníthető. Ha a hibás premisszák miatt magát a konklúziót is feltétlenül hibásnak minősítenénk, azzal magunk is megsértenénk a formális logika szabályait és ezzel érvelési hibát követnénk el.¹² A premisszák és a konklúziók tényleges, jogi tartalmának elemzésére (azaz a TÉSZ és az Egyezmény 3. cikkének az összevetésére) itt nem tudunk kitérni – célunk csupán a formális érvelési hibák feltárása volt.

¹¹ Szente 62. o.

¹² Uo. 64. o.

A teljes és formailag is helyes érvelés a következőképpen modellezhető (zölddel karikázva a külön indokolást igénylő pontok):

IV. Dupla öngól?

Feltehető, hogy az AB az indítványt azért utasította el a fenti megállapításokra hivatkozva, mert ebben a **jogilag és politikailag is „kényes” ügyben szabadulni akart a döntés terhetől**: az Egyezmény és az Európai Emberi Jogi Bíróság azt autentikusan értelmező joggyakorlata alapján a szabályozás (a hatályos, új szabályozás is!) nagy valószínűséggel az Egyezménybe ütközik [ld. Czine Ágnes párhuzamos indokolását és a Lévay Miklós által jegyzett különvéleményt, amelyek látványosan magasabb színvonalú, sokkal kidolgozottabb, a(z alkotmány)jogi érvelés standardjait tiszteletben tartó munkák]. Ennek eldöntését azonban az alkotmánybírák nem akarták magukra vállalni, mondván: **jobb, ha az Egyezmény miatt Strasbourg tartja a hátát a magyar közvélemény előtt – az AB inkább várja ki, ameddig döntenek!** Az állítás persze konkrét tényekkel nem támasztható alá, ám nem tűnik életszerűtlennek, hogy a „kisebb ellenállás” felé mozdulva az AB inkább belemenjen egy ilyen, legalábbis kétes meggyőző erővel rendelkező végzésbe ahelyett, hogy vállalja a döntéssel járó esetleges kritikákat.

Könnyedén előfordulhat azonban, hogy a következő hetekben kiderül: a testület – némi képzavarral élve – **duplán talált a saját hálójába**. Döntéséhez ugyanis, éppen a saját maga által kimondott „lényegesen módosult jogi helyzet” és ebből következően „eljárásra okot adó körülmények fent nem állása” okán **nem fűződhet az ítélt dolog, azaz a res iudicata joghatása**. Nincs tehát sem elvi, sem gyakorlati akadálya annak, hogy az eljárást

kezdeményező bírósági tanács – amennyiben fenntartja álláspontját, miszerint a Btk.-rendelkezések az Egyezménybe ütköznek – **az Abtv. és a Be. alapján *mutatis mutandis* újból benyújtja a korábbival tartalmilag azonos indítványát.** Sőt, ami azt illeti, erre a probléma újbóli észlelése esetén törvény kötelezi a bíróságot. (Kivéve persze, ha a 40 évenkénti kötelező kegyelmi eljárás meggyőzte arról, hogy a szabályozás már megfelel az Egyezménynek – azonban az idézett alkotmánybíráknak a többségi indokolással ellentétben szakmailag jól alátámasztott álláspontja más irányba mutat.)

Ebben az esetben az **AB már döntéskényszerbe kerülne, hiszen:**

- **nem hivatkozhatna** alappal sem a lényegesen módosult jogi helyzeten keresztül okafogyottságra (hacsak nem jön közbe újabb törvénymódosítás),
- sem *res iudicatára*, hiszen ő maga mondta ki, hogy az előző indítványhoz képest már mások a körülmények.

Jelenleg tehát a Szegedi Ítéltáblánál pattog a labda – a tanács eldöntheti, hogy fejet hajt a döntés előtt, és nem forszírozza tovább az ügyet, vagy a konfliktust vállalva ismét indítvánnyal fordul az Alkotmánybírósághoz. Kíváncsian várjuk a fejleményeket.

V. Összefoglalás

Lévay Miklós különvéleménye sokatmondó:

„Az Alkotmánybíróság azonban a többségi álláspont kialakításkor nem tett mást, mint konstataulta a jogszabályi környezet átalakulását. Abban látom a többségi döntés Indokolásának legfőbb hiányosságát, hogy nem szolgál magyarázattal arra, hogy az adott eljárás folytatására okot adó körülmény miért nem áll már fenn, vagy az indítvány egyéb okból miért vált tárgytalanná.”¹³

Ezzel a megszüntető végzéssel összességében véletlenül sem az a probléma, hogy az ügy tartalmát, lényegét (azaz a TÉSZ és az embertelen bánásmód esetleges konfliktusát) tekintve szakmai álláspontunktól eltérő következtetésre jutott. **Nem ez ugyanis a kérdés; az ügy el sem jutott az érdemi vitáig.** Még csak nem is elsődlegesen az a baj, hogy a testület megpróbálja kikerülni a döntést (vagy legalábbis elodázní). Az a legfőbb gond, hogy mindezt bármínemű **értékelhető érvelés, indokolás nélkül teszi meg.** Ezzel nemcsak óriási támadási felületet enged, hanem az indokolás intézményének alapvető funkcióitól fosztja meg döntését

¹³ Indokolás [38]

és a jogrendszer. Ez a gyakorlat pedig rossz üzenet és roppantul káros a magyar alkotmányos és jogi kultúra egészére nézve, hiszen kin kérjük először számon ezeket a normákat, ha nem épp a védelmükre és fejlesztésükre hivatott Alkotmánybíróságon?